

PRAMEŇ – JEHO FUNKCIA, VÝZNAM, INTERPRETÁCIA A LIMITY V HISTORICKOM VÝSKUME

Zostavovatelia

Alena Feriancová, Miroslav Glejtek

Nitra 2010

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Filozofická fakulta

Katedra histórie

**PRAMENŇ – JEHO FUNKCIA, VÝZNAM,
INTERPRETÁCIA A LIMITY V HISTORICKOM
VÝSKUME**

Nitra 2010

Publikácia vyšla s finančnou podporou Biskupského úradu v Nitre

Za jazykovú úpravu zodpovedajú autori príspevkov

Recenzenti

Prof. Janka Hečková, CSc.(antika a raný stredovek)

Prof. ThDr. Viliam Judák, PhD. (neskorý stredovek a novovek)

PhDr. Róbert Arpáš, PhD. (19. a 20. storočie)

Zostavovatelia

© Mgr. Alena Feriancová, PhD.

© Mgr. Ing. Miroslav Glejtek

© Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Fotografia na obálke:

Listina Konventu sv. Hypolita na Zobore z roku 1390 pochádzajúca zo Súkromného archívu nitrianskych biskupov je publikovaná s láskavým povolením Biskupského úradu v Nitre.

Signatúra listiny: Capsa I. (b), Fascikel 1, No. 3

ISBN 978-80-8094-587-9

EAN 9788080945879

Obsah

Predhovor

MAREK BABIC

Latinské nápisy v ranom stredoveku a možnosti ich interpretácie..... 11

EMANUEL JIRKAL

Panegyriky z prelomu 3. a 4. storočia ako významný historický prameň 19

MARTIN HETÉNYI – PETER IVANIČ – ZVONKO TANESKI

Písomné pramene k životu a dielu sv. Konštantína-Cyrila a Metoda v slovenskej a južnoslovenskej historickej spisbe..... 27

ANNA JAGOŠOVÁ

Zakladacia listina Vyšehradskej kapituly CDB I, 387 41

MÁRIA PETROVIČOVÁ

Mestské knihy Bardejova ako prameň k dejinám správy mesta v 15. storočí 53

KAREL MARÁZ

K vypovídacím možnostem diplomatických a sfragistických pramenů 15. století na příkladu Oldřicha II. z Rožmberka (1403 – 1462)..... 59

TOMÁŠ TANDLICH

Cenové limitácie Bratislavskej stolice z rokov 1668 a 1672 a ich pramenná hodnota..... 65

ZUZANA LOPATKOVÁ

Kanonická vizitácia – k jej interpretácii, limitom a metodologickým otázkam v historickom výskume..... 69

PETER ZUBKO

Vyznanie viery gréckokatolíckych farárov z roku 1726 ako príklad latinskej dominancie 79

KATARÍNA RÁCOVÁ

Trenčianska stolica v Belovom diele *Notitia Hungariae nova historico – geographica* 87

MARTINA KOTLÍKOVÁ Pramen v novověké sfragistice (a diplomacie).....	95
MIROSLAV GLEJTEK Dielo <i>Sacra concilia Ecclesiae Romano-catholicae in Regno Hungariae</i> z heraldického a sfragistického hľadiska.....	103
PETER CHRASTINA Mapy v historickom výskume: význam, interpretácia a limity.....	121
MILOSLAV SZABÓ „ <i>Palestinam occidentalem</i> .“ Karikatúra ako prameň výskumu rakúsko-uhorského antisemitizmu na prelome 19. a 20. storočia.....	129
LADISLAV RUMAN K niektorým problémom ruských a sovietskych dejín 20. storočia.....	141
MIROSLAV ŠEPTÁK Edice dokumentů k československé meziválečné zahraniční politice. Současný stav a budoucí perspektivy.....	149
ADRIANA KIČKOVÁ Ženy a britská diplomacia.....	161
ALENA FERIANCOVÁ List Gustava Stresemanna bývalému korunnému princovi – interpretačné možnosti dokumentu.....	171

Predhovor

Historický prameň zaujíma kľúčové postavenie v procese historického poznávania a poznania. Historická veda študuje dejiny ľudskej spoločnosti sprostredkované, práve vďaka historickým prameňom. Relevantné pramene sa nám zachovali nielen vo forme materiálnych predmetov, ale aj predmetov duchovnej kultúry, písomných záznamov, máp, obrazových materiálov a pod. Vďaka nim môžeme robiť závery o rôznych aspektoch života, práce, zvykoch a kultúre v jednotlivých epochách. Historické pramene umožňujú vedecké skúmanie a rekonštrukciu minulosti, hodnotenie jednotlivých udalostí, ale aj širších súvislostí. Práca s prameňom je teda základným predpokladom úspešnej práce historika.

Objem prameňov zachovaných pre jednotlivé obdobia je rôznorodý. Pre každý úsek dejín možno hovoriť o charakteristickom druhu prameňov, pričom smerom k súčasnosti množstvo a škála prameňov narastá. Kým pre stredovek sú charakteristické legendy, letopisy a kroniky, pre obdobie novoveku pribudla napr. periodická tlač. Pre obdobie najnovších dejín nemožno zabúdať na zvukové, filmové záznamy, ale aj možnosť využiť spomienky pamätníkov udalostí.

V práci historika má historický prameň rozhodujúci význam a primárnu funkciu. Hodnota jednotlivých prameňov je rôzna, z hľadiska konkrétneho cieľa historického bádania a položených otázok. Úlohou odborníkov je historický materiál podrobiť odbornej analýze, kritike, interpretovať ho a zaradiť do dobových súvislostí. Niekedy sa význam prameňa preceňuje, inokedy naopak nedoceňuje. Preto je nevyhnutné posúdiť, aká je výpovedná schopnosť prameňa a jej limity.

Autori vo svojich príspevkoch využívajú širokú škálu prameňov, na podklade ktorých možno okryvať minulosť. Príspevky sú náčrtom rôznorodého prístupu k spracovaniu a interpretácii historických prameňov a ponúkajú cenný zdroj informácií pre odborníkov, ktorí sa venujú jednotlivým obdobiam ľudských dejín.

Zostavovateľia

DIELO SACRA CONCILLIA ECCLESIAE ROMANO-CATHOLICÆ IN REGNO HUNGARIÆ¹ Z HERALDICKÉHO A SFRAGISTICKÉHO HĽADISKA

MIROSLAV GLEJTEK

GLEJTEK, MIROSLAV. Work *Sacra Concilia Ecclesiae Romano-Catholicae in Regno Hungariae...* from the Heraldic and Sphragistic Point of View. In *Prameň – jeho funkcia, význam, interpretácia a limity v historickom výskume*. Nitra, 2010, pp. 103-120.

In the 18th and 19th century were published several works paying attention to church history. In couple of cases were their part also copper engravings of seals from Hungarian environment. Consequently are they rather proof of phantasm and ambitions of 18th century authors than source of auxiliary historical sciences. This is interesting scientific topic, to that wasn't paid sufficient attention so far. The contribution wants to introduce these aesthetic sources and draw attention toward fact, that they are repeatedly utilised without critique.

KEYWORDS: copper engraving, press, seal, coat of arms, iconography, Middle Ages, critique

Dielo Karola Péterfiho patrí medzi najdôležitejšie práce 18. storočia z oblasti cirkevného práva v Uhorsku, a ako také získalo značnú obľubu medzi odborníkmi. Hojne je využívané mnohými historikmi i cirkevnými právnikmi do súčasnosti. Snahou tohto príspevku je predstaviť toto dielo z trochu netradičného pohľadu ikonografie, heraldiky a sfragistiky.

¹ PÉTERFI, Karol. *Sacra Concilia Ecclesiae Romano-Catholicae : In Regno Hungariae Celebrata Ab Anno Christi MXVI. usque ad Annum MDCCXV. Acedunt Regnum Hungariae, & Sedis Apostolicae Legatorum Constitutiones Ecclesiasticae. Pars Prima, In Qua Concilia & Constitutiones Ab Anno Christi MXVI. usque ad Annum MDXLIV. prodeunt / Ex MSS. potissimum Eruit. Collegit. Illustravit. P. Carolus Péterffy e Societate Jesu. – Posonii : Typis Haeredum Royerianorum, Anno M.DCC.XLI. [1741]. - [32], 361, [1] s.; 4°. PÉTERFI, Karol. *Sacra Concilia Ecclesiae Romano-Catholicae : In Regno Hungariae Celebrata Ab Ano Christi MXVI. usq; ad Annum MDCCXXXIV. Acedunt Regnum Hungariae, & Sedis Apostolicae Legatorum Constitutiones Ecclesiasticae. Pars Secunda, In Qua Concilia & Constitutiones Ab Anno Christi MDCLVII. usque ad Annum MDCCXXXIV. prodeunt / Ex MSS. potissimum Eruit. Collegit. Illustravit. P. Carolus Péterffy e Societate Jesu. – [Bratislava]: Prostant ibidem apud Michaellem Kochberger Bibliopalam. Anno M.DCC.XLII. [1742] (Posonii : Typis Haeredum Royerianorum). - [18], 487, [1] s.; 4°. KLIMEKOVÁ, A. – AUGUSTINOVÁ, E. – ONDROUŠKOVÁ, J. *Bibliografia názemne slovacikálnych tlačí 18. storočia : Zväzok IV.* Martin, 2008, s. 184.**

Prvý a druhý zväzok obsahujú dovedna 44 medirytín, na ktorých sa nachádzajú erby a pečate z uhorského, prevažne cirkevného prostredia.² Niektoré z nich boli neskôr viackrát použité ako efektný ilustračný materiál, najmä pre ich estetickú hodnotu. Príspevok si nekladie za cieľ podrobiť tieto artefakty umeleckému rozboru. Snahou je predstaviť ich z hľadiska hodnoty pre pomocné vedy historické (ďalej PVH). Aj z tohto dôvodu boli rozdelené do niekoľkých skupín, podľa kritérií PVH:

1. Heraldické (sfragistické) kompozície (3)
2. Samostatné erby (7)
3. Osobné pečate (10)
4. Inštitucionálne pečate (24)

1. HERALDICKÉ (SFRAGISTICKÉ) KOMPOZÍCIE

1. 1 Kompozícia s pečaťou Ostrihomskej kapituly (Obr. 1)

V oboch zväzkoch diela sa na titulnom liste nachádza identická heraldicko-sfragistická kompozícia.³ V jej centrálnej časti môžeme vidieť najstarší (I.) typ veľkej pečate Ostrihomskej kapituly, ktorá sa svojim pôvodom hlási do 12. storočia. Ide o napodobeninu originálnej pečate. Jej ľavú stranu vyplňa dvojvežová budova chrámu zobrazená z boku. Na pravej strane sa nachádzajú dve ťažko identifikovateľné postavy v dlhom (liturgickom, či rehoľnom (?)) odeve.⁴ V miniatúre nie sú zachytené veže kostola a celá pečať je akoby posunutá doľava. Na pečati stojí pravdepodobne orol s rozťahnutými krídlami, od ktorého do strán smerujú lúče. Ide zrejme o vyjadrenie Ducha Svätého. V spodnej časti pečate sa nachádza rímsky letopočet MCXXI. Pod ním je na páske text *Sicut locutus est ad Patres nostro*. Pod pečaťou sa nachádza doska, na ktorej po stranách sedia dvaja anjeli. Anjel vľavo drží pravicou knihu s nápisom *CP TANU I*. Vedľa neho vľavo je otvorená ešte jedna kniha s nápisom *NICE-NUM I*. Obidve strany dopĺňajú rokokové kartuše s erbmi krajín a stolíc uhorského kráľovstva. Na pravej strane sa nachádza rovnaký anjel, ktorý sa ľavou rukou opiera o knihu s nápisom *TRIDENTINUM* a pravou rukou o knihu s nápisom *EPHE SINUM I. Z*

² Pre potreby tohto príspevku ich budeme nazývať miniatúry. V práci nie sú zahrnuté medirytiny portrétov vysokých uhorských cirkevných predstaviteľov, ktoré sa nachádzajú v II. zv. a predstavujú i po výtvarnej stránke mimoriadne hodnotné diela.

³ PETERFI I., II., ref.1, titulný list. Táto ilustrácia je signovaná Leopoldom Schmitnerom.

⁴ Pečať publikujú: TAKÁCS, Imre. *A Magyarországi Káptalanok és Konventek Középkori Pecsétei*. Budapest, 1992, s. 58, tab. V, č. 16.1. JERNEY, János. *A magyarországi káptalanok és konventek mint hiemes és büteles helyek története : Magyar Történelmi : Tár 2*. Budapest, 1855, č. obr. 21. MARSINA, Richard (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. Inde ab a. MCCCIV usque ad a. MCCXXXV*. Bratislavae, 1971, s. 362, tab. XXIII, č. 12.

tretej knihy je viditeľná len horná polovica s nápisom *CHALCE-DO*.⁵ Oproti ľavej strane sa vpravo nachádza aj kadidlo, z ktorého stúpajú kúdry dymu.

1.2 Kompozícia s erbom Uhorského kráľovstva (Obr. 2)

Druhá kompozícia je už heraldická.⁶ V centrálnej časti sa pred vrškom nachádza uhorský štátny erb tvorený sedemkrát deleným štítom, na ktorom spočíva svätoštefánska koruna. Spoza nej vyrastá stuha s nápisom *SUPER HANC PETRAM*. Nad tým, z návršia vyrastá dvojramenný kríž s horným ramenom kratším. Pred ním sú skrížené dva kľúče, ktoré zozadu rukami drží anjel. Vľavo od erbu sa nachádza anjel, ktorý v rukách drží zväzok liktorských prútov (*fascēs*), z ktorých stredú vyrastá dvojramenný kríž. Okolo zväzku sa ovíja stuha s nápisom *Una Lex erit Omnium Numerus*. Anjel má na ľavej ruke zavesené arcibiskupské pálium. Na zemi je voľne položený list s názvom *STRIGONIENSIS*, kardinálsky klobúk, z ktorého viditeľnej časti vyrastá šnúra so šiestimi uzlami a mitra. Na pravej strane kompozície sa nachádza obdobný výjav. Na stuhe, ktorá ovíja zväzok prútov sa však nachádza nápis *Jeremiae Nobiscum Domini Lex*. Na voľnom liste sa nachádza názov druhej uhorskej arcidiecézy *COLOCENSIS*. Na zemi sú namiesto liturgických pokrývok hlavy položené listiny, z ktorých jedna je aj spečatená privesenou pečaťou.

Táto kompozícia je mimoriadne zaujímavá. Časť štátneho erbu (7x delený štít) je doplnená o dvojitý kríž, ktorý sa nachádza na návrší a vyjadruje tak čiastočne aj druhú časť štátneho erbu (trojvršie, na ktorom je umiestnená koruna, z ktorej vyrastá dvojramenný kríž). Zároveň ale dvojitý (patriarchálny) kríž v kombinácii so skríženými kľúčmi sv. Petra symbolizuje uhorské arcidiecézy. V Uhorsku arcidiecézy ani diecézy erby v minulosti nemali. Na ich vyjadrenie použil autor liktorské prúty, symbol moci najvyšších úradníkov v starovekom Ríme.⁷ Tie sú však upravené použitím cirkevného symbolu dvojitého kríža, ktorý nahradil sekeru. Je tým vyjadrená cirkevno-právna nadradenosť týchto arcidiecéz (resp. ich arcibiskupov) všetkým ostatným uhorským diecézám. Okrem toho sú v kompozícii umiestnené pália, teda zvrchované symboly arcibiskupov, ktorí jediní ich môžu nosiť vo svojej cirkevnej provincii. Takáto alegória je typickým prejavom výtvarného umenia 18. storočia a je pekným príkladom doznievajúceho barokového vkusu.

⁵ Každá z kníh nesie názov jedného z cirkevných koncilov.

⁶ PÉTERFI I., ref. 1, zložka C₂.

⁷ Blížšie pozri: BIEDERMANN, Hans. *Lexikon symbolů*. Praha, 2008, s. 81.

1.3 Vlys s erbmi Uhorského a Českého kráľovstva (Obr. 3)

S pomerne jednoduchým heraldickým prvkom sa stretávame vo vlyse nad úvodom k prvému zväzku.⁸ V centrálnej časti sa nachádza postava anjela. Pred ňou sú položené dve čiastočne sa prekrývajúce asymetrické kartuše. Heraldicky vpravo je umiestnený malý erb Uhorského kráľovstva. V ľavej sa nachádza český lev. Nad nimi je umiestnená tretia kartuša, ktorú vyplňa cisársky dvojorol. Vlys po stranách vyplňajú najmä rastlinné ornamentey.

2. SAMOSTATNÉ ERBY

So samostatnými erbmi sa stretávame len v prvom zväzku. Z nich šesť patrilo fyzickým osobám a jeden je inštitucionálny.

2.1 Erby kardinálov Gentilisa a J. Kanižaia (Obr. 4, 5)

Dva najstaršie erby sa hlásia svojou textovou zložkou do 14. storočia. Ide o erby kardinála Gentilisa (r. 1308)⁹ a kardinála Demetera (1381).¹⁰ Z hľadiska formálnej štruktúry erbu sú obidva erby zhodné. Tvorí ich kartuša, z ktorej bočných strán vyrastajú dve ženské postavy. Za kartušou je centrálné postavený latinský procesiový kríž. Nad tým sa vznáša kňazský klobúk so šiestimi strapcami na každej strane. Už na prvý pohľad je jasné, že tak tvar štítu, ako i mimoštítové súčasti erbu nemohli vzniknúť podľa autentickej predlohy. V období, o ktorom je reč, ešte nebolo používanie kardinálskeho klobúka s 12 strapcami v cirkevnej heraldike zaužívané. Samotné stvárnenie kartuše zodpovedá obdobiu baroka. V prípade vnútornej štruktúry erbu, žiaľ na základe nedostatku informácií neviem verifikovať štítové prvky erbu kardinála Gentilisa.¹¹ V prípade kardinála Demetera však poznáme arcibiskupov erb. V ňom sa nachádza postava anjela, ktorý drží v rukách klobúk s dvoma strapcami.¹²

⁸ PÉTERFI I., ref. 1, zložka A.

⁹ PÉTERFI I., ref. 1, s. 141.

¹⁰ PÉTERFI I., ref. 1, s. 180.

¹¹ Poznáme špicato-oválnu pečat' kardinála Gentilisa, v ktorej sa však nachádzajú len ikonografické výjavy a portrét majiteľa erbu, avšak bez jeho erbu. Pozri: SEDLÁK, Vincent (ed.). *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovasiae. Tomus I. Inde ab a. MCCC I usque ad a. MCCCXIV.* Bratislavae MCMLXXX, *Conspectus sigillorum*, č. 5.

¹² Pečate s erbom publikuje: BODOR, Imre (ed.). *Középkori magyarország főpapi pecsétjei a Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportjának peccétmásolat – gyűjteménye alapján.* Budapest, 1984, tab. XXVII, obr. 19, 20.

Zobrazený erb nezodpovedá erbu kardinála Demetera, ale erbu jeho nasledovníka arcibiskupa J. Kanižaia.¹³ Tu pravdepodobne došlo k chybe pri sadzbe textu.

2.2 Erb arcibiskupa J. Martinuzziho (Fráter Gyögy) (Obr. 6)

Ďalší spomedzi erbov patrí ostrihorskému arcibiskupovi Jurajovi Martinuzzimu (r. 1550).¹⁴ Stvárnenie formálnych náležitostí hovorí o tom, že autor ilustrácie nemal k dispozícii kompletný arcibiskupov erb. Vzhľadom na to, že tento arcibiskup nebol kardinálom, je veľmi nepravdepodobné, že by v polovici 16. storočia používal klobúk vyhradený výlučne týmto prelátom. Rovnako aj použitie dvojitého patriarchálneho kríža prichádza do úvahy až v 17. storočí. Obsah štítu je však pomerne verne zobrazený a zodpovedá erbu tohto preláta.¹⁵

2.3 Erby biskupa J. Stibora, arcibiskupov J. Kanižaia a Ondreja a erb Budínskej univerzity (Obr. 7 – 10)

Ucelenú skupinu erbov tvoria erby troch (arci)biskupov, ktoré autor s najväčšou pravdepodobnosťou prevzal z Kostnickej kroniky Ulricha z Richentalu. V prvom prípade ide o erb jágerského biskupa Jána Stibora (r. 1410).¹⁶ Hoci je to zjavná kópia erbu zo stredovekej kroniky, autor rytiny sa dopustil omylu. Obsah 1. a 4. poľa štvrtého štítu umiestnil do 2. a 3. poľa a obsah 2. a 3. poľa do 1. a 4. poľa.¹⁷ Okrem toho použil ozdobný štít, ktorý prislúcha 16. – 17. storočiu.

Ďalšie dva erby patriace ostrihorskému arcibiskupovi Jánovi Kanižaiovi (r. 1413)¹⁸ a kaločskému arcibiskupovi Ondrejovi (r. 1413)¹⁹ už plne zodpovedajú erbom, ktoré sú vyobrazené v Kostnickej kronike.

Jediný inštitucionálny erb, patriaci Budínskej univerzite (r. 1413), má tiež pôvod v Kostnickej kronike a je pomerne presnou kópiou. Je však umiestnený v kartuši a v dolnej polovici je sprevádzaný nápisom *SIGILL. STUDII BUDENSIS EX ACTIS CONCIL CONSTA 1413*.²⁰

¹³ V erbe J. Kanižaia sa nachádza krídlo s pazúrmí. Nakreslený erb zodpovedá tejto figúre, ale je doplnený o kruh s gréckym krížikom na krídle. Bližšie pozri: BODOR, ref. 12, s. 54, č. 63, tab. XII. BEKE, Margit. *Esztorgomi érsekek 1001 – 2003*. Budapest, 2003, s. 431, obr. 10/A, B.

¹⁴ PÉTERFI I., ref. 1, s. 258.

¹⁵ Monumentálny erb arcibiskupa, v ktorom je štít prevýšený mitrou publikuje BEKE, ref. 13, s. 447.

¹⁶ PÉTERFI I., ref. 1, s. 298.

¹⁷ Korektné vyobrazenie pozri: PAPSONOVÁ, M. – ŠMAHEL, F. – DVOŘÁKOVÁ, D. *Kostnická kronika*. Budmerice, 2009, s. 127.

¹⁸ PÉTERFI I., ref. 1, s. 305. Vyobrazenie erbu pozri: PAPSONOVÁ, ref. 17, s. 210.

¹⁹ PÉTERFI I., ref. 1, s. 318. Vyobrazenie erbu pozri:

<http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Richental_1483_Einzelblatt_124.jpg>

²⁰ PÉTERFI I., ref. 1, s. 304. Vyobrazenie erbu pozri: PAPSONOVÁ, ref. 17, s. 293.

3. OSOBNÉ PEČATE

3.1 Pečať biskupa Róberta (Obr. 11)

V Péterfiho diele sa stretávame s vyobrazením desiatich osobných pečatí, z ktorých väčšina patrila vysokým cirkevným predstaviteľom. Najstaršou je pontifikálna pečať vesprímskeho biskupa Rolanda (správne Róberta) (r. 1226).²¹ Nachádza sa v nej stojaca postava majiteľa pečate s príslušnými pontifikáliami. Z ikonografického hľadiska táto pečať zapadá do rámca biskupskej pečate tohto obdobia. Pri jej prekresľovaní sa však autor dopustil chyby. Namiesto mena Róbert v legende prepisuje meno *ROLANDVS*. Takýto biskup však na čele vesprímskej diecézy nepôsobil.²²

3.2 Pečať biskupa Štefana (Obr. 12)

Druhá – tiež pontifikálna – pečať (r. 1227) patrila záhrebskému biskupovi Štefanovi.²³ V nej je majiteľ sediaci na sedese, rovnako s príslušnými pontifikáliami. Ide takisto o štandardné zobrazenie tohto typu pečate. V miniatúre je zaujímavé zobrazenie biskupskej mitry na spôsob poloblej čiapky. Keďže však nepoznáme skutočnú pečať tohto biskupa, nemôžeme overiť spoľahlivosť takéhoto zobrazenia pontifikálie.

3.3 Pečať biskupa – elekta Jakuba (Obr. 13)

Medzi pontifikálne pečate, ktoré sa nám zachovali len vzácné, patria pečate (arci)biskupov – elektov.²⁴ Zobrazenie takejto pečate Jakuba (pápežského legáta?, r. 1232) sa nachádza aj v analyzovanej práci.²⁵ Biskup je zobrazený veľmi jednoducho, ako stojaca postava odetá v dalmatike, bez pontifikálií. Hoci ide nepochybne o zaujímavý typ pečate, nevieme ho komparovať s dostupnými materiálmi z uhorského prostredia.

²¹ PÉTERFI IL., ref. 1, s. 412.

²² Zachovali sa dve pečate vacovského biskupa Róberta z tohto obdobia. Autor zrejme túto pečať chybné interpretoval. Vyobrazenia pozri: BODOR, ref. 12, s. 37, tab. 1, č. 1, 2.

²³ PÉTERFI I., ref. 1, s. 168.

²⁴ Ide o tzv. vyvolených (arci)biskupov, ktorí ale ešte neboli vysvätení, a preto nemôžu používať pontifikálie. Najčastejšie bývajú zobrazení veľmi jednoducho ako diakoni.

²⁵ PÉTERFI I., ref. 1, s. 88.

3.4 Pečať kardinála Š. Bánchu (Obr. 14)

Nepochybne jednou z najkurióznějších je údajná pečať ostrihomskeho arcibiskupa a kardinála Štefana Bánchu.²⁶ Tá má okrúhly tvar a jej dominantnou súčasťou je erb. Ten je tvorený štiepeným oválnym štítom. Heraldicky vpravo je časť posiatá ľaliami a ľavá časť je 6 krát pravošikmo delená. Nad štítom sa nachádza klobúk so šiestimi strapcami na každej strane. Pod týmto erbom je ešte malý štítok so skríženou berlou a dvojramenným (patriarchálnym) krížom. Podľa legendy pečať patrila ostrihomskému arcibiskupovi a kardinálovi. V tomto prípade ide o úplne vymyslenú pečať. Kombinácia „anjuovských“ ľalií a „arpádovských“ brvíen nemohla byť v tomto období ešte súčasťou erbu. S takouto panovníckou symbolikou sa začíname stretávať až o viac ako 60 rokov neskôr. Jasným indikátorom toho, že erb je vymyslený, je i klobúk so šiestimi strapcami po každej strane. V takto skorom období sa s kardinálskym klobúkom ako súčasťou erbu ešte nestretávame. Rovnako aj štítok, v ktorom je umiestnený dvojramenný kríž, nemôže byť autentický, keďže používanie patriarchálneho kríža sa v Uhorsku presadzuje, ako už bolo vyššie spomenuté, až neskôr. A nakoniec celá podoba erbovej pečate je v tomto období takmer vylúčená. Všetky zachované uhorské cirkevné pečate, vo funkcii veľkej pečate, majú špicato-oválny tvar a erb ešte nie je ich súčasťou. Je treba konštatovať, že táto pečať je z tohto diela preberaná a nekriticky využívaná aj v najnovších prácach.²⁷

3.5 Pečať arcibiskupa Benedikta (Obr. 15)

Ďalšia špicato-ována pontifikálna pečať (r. 1252) patrila kaločskému arcibiskupovi Benediktovi.²⁸ Na základe zachovania pôvodnej Benediktovej pečate možno povedať, že ide o čiastočne vymyslenú pečať.²⁹ V skutočnej pečati sa síce nachádza, podobne ako v miniatúre, sediaca postava arcibiskupa s pontifikáliami, ale tie sú v ilustrácii značne pozmenené. V nej drží klerik v pravici knihu (bibliu). V skutočnej pečati však má pravú ruku pozdvihnutú na požehnanie. V miniatúre sa nachádza pod nohami arcibiskupa erbový štítok, v ktorom je anjel. Je to zas nekorektné zobrazenie, keďže v tomto období uhorskí (arci)biskupi ešte erby vo svojich pečatiach nezobrazovali. Pečate sa líšia aj v množstve ďalších detailov.

²⁶ PÉTERFI I., ref. 1, s. 63.

²⁷ Vyobrazenie pečate publikuje: BEKE, ref. 13, s. 429.

²⁸ PÉTERFI I., ref. 1, s. 14.

²⁹ Pečať arcibiskupa publikuje BODOR, ref. 12, s. 38, tab. II, č. 5.

3. 6 Pečať opáta L. Cudara (?) (Obr. 16)

Rovnako špicato-oválna potifikána je aj pečať hlásiaca sa do r. 1264 k pannohalmskému opátovi Ladislavovi. Pečať predstavuje pomerne zložitú, ikonograficky bohatú, typ pečate. V centrálnej časti sa nachádza postava sv. Martina, patróna opátstva. Pod ním v strede je v nike umiestnený majiteľ pečate v devočnej polohe, sprevádzaný po stranách erbom. Ten je tvorený štítom, v ktorom sa nachádza postava anjela. Je zjavné, že pečať nemohla vzniknúť v období, do ktorého sa hlási. Takáto zložitá ikonografická skladba pečate, navyše s heraldickou zložkou, bola typická až o storočie neskôr. Podľa sfragistických materiálov, ktoré máme k dispozícii, sa s najväčšou pravdepodobnosťou jedná o napodobeninu pečate panohalmského opáta Ladislava Cudara (1365 – 1372).³⁰ K tejto úvahe nabáda aj totožné zobrazenie anjela v erboch po stranách majiteľa v dolnej časti pečate.

3.7 Pečať biskupa U. Dóciho (Obr. 17)

Okrúhla erbová pečať jágerského biskupa Urbana Dóciho vykazuje oproti skutočnej pečati tiež viacero nezrovnalostí (r. 1489).³¹ Oproti originálnej pečati autor ilustrácie zobrazil berlu, ktorá sa ale v pečati vôbec nenachádza. Okrem toho došlo pri prepise k skomoleniu legendy.

3.8 Pečať kardinála T. Bakóca (Obr. 18)

Pomerne vernú kópiu originálnej pečate predstavuje miniatúra II. typu pontifikálnej pečate kardinála Tomáša Bakóca (r. 1512).³² Ide o jednu z posledných špicato-oválnych (arci)biskupských pečatí v Uhorsku vôbec.

3.9 Pečať prepošta Akusa (Obr. 19)

Zaujímavý prípad predstavuje pečať budínskeho prepošta magistra Akusa (r. 1257).³³ Tá má okrúhly tvar a je vyplnená dvoma prepojenými kľúčmi, sprevádzanými po stranách mesiacom prevýšeným hviezdou. Túto miniatúru prebrali a publikovali aj

³⁰ Pečať publikuje BODOR, ref. 12, s. 67-68, tab. XX, č. F. 20.

³¹ PÉTERFI I., ref. 1, s. 87. Vydarenú perokresbu pečate publikuje: VRTEI, Ladislav. *Osem storočí slovenskej heraldiky*. Martin, 2003, s. 127. Originálna pečať je uložená v: Diecézny archív – Spišská kapitula, fond: reginikolárny archív Spišskej kapituly, Scrinium 10, Fascikel 2, No. 2.

³² PÉTERFI I., ref. 1, zložka C1b. Pečať publikuje: BODOR, ref. 12, tab. XVII, č. 78.

³³ PÉTERFI II., ref. 1, s. 346.

neskorší bádatelia.³⁴ K dispozícii máme pečať s rovnakým pečatným poľom, ktorá však patrila višegrádskemu opátovi Danielovi.³⁵ Originálna pečať sa zachovala z roku 1542. Nemožno vylúčiť, že pečať, ktorá sa svojím kruhopisom hlási k budínskeму prepoštovi Akusovi, má predlohu v originálnej pečati. Išlo by však na 13. storočie o heraldicky mimoriadne vyspelé vyjadrenie patróna kapituly, sv. Petra, jeho atribútom – kľúčmi.

3.10 Pečať J. Huňadyho (Obr. 20)

Jediná svetská pečať, spomedzi všetkých publikovaných patrila miestodržiteľovi Uhorska Jánovi Huňadymu.³⁶ Má okrúhly tvar a je vyplnená rodovým erbom majiteľa. Miniatura je pomerne dobrou kópiou skutočnej pečate.³⁷ Odlišuje sa však v drobných detailoch kruhopisu v gotickej minuskule. Rozdielne je aj stvárnenie erbového štítu. Zatiaľ čo v originálnej pečati je neskorogotický (poloblý), v miniatúre je štít ranogotický (zašpicatý).

4. INŠTITUCIONÁLNE PEČATE

4.1 II. typ pečate Ostrihomskej kapituly (Obr. 21)

Okrem prvého typu veľkej pečate Ostrihomskej kapituly, je v práci publikovaný aj II. typ, ktorý vznikol po strate staršieho typára (r. 1141).³⁸ Kresba pečate je pomerne verná. Rozdiel je len v detaile – prekreslení kráľa Štefana, ktorý je na kresbe nižší a celkovo je kresba primitívnejšia. Celkovo je však miniatúra pomerne vernou kópiou originálu.³⁹

4.2 Pečať Jasovského konventu (Obr. 22)

Pomerne presnou napodobeninou skutočnej pečate je miniatúra pečate premonštrátskeho konventu v Jasove (r. 1309).⁴⁰ Problematické je však zobrazenie postavy sv. Jána Krstiteľa. V originálnej pečati sa na jeho ľavej ruke nachádza Baránok

³⁴ Napríklad NÉMETHY, Lajos. Budapesten volt egyházi testületek pecsétjei. In *Turul*, roč. 5, 1887, č. 1, s. 29.

³⁵ KUMOROVITZ, L. B. *A magyar pecséthasználat története a középkorban*. Budapest, 1993, s. 133, tab. III, č. 16.

³⁶ PÉTERFI II., ref. 1, zložka 1a.

³⁷ Pečať publikuje: HEGEDŰS, András (ed.). *Megpecsételt Történelem: Középkori pecsétek Esztergomból*. Esztergom, 2000, s. 59.

³⁸ Vročenie pri miniatúre je však nesprávne, vzhľadom na fakt, že pečatidlo vzniklo až v 1. polovici 13. storočia. PÉTERFI I., ref. 1, zložka C_{2a}.

³⁹ Pečať publikuje: HEGEDŰS, ref. 36, s. 153. TAKÁCS, ref. 4, s. 58, tab. V, č. 16.3.

⁴⁰ PÉTERFI I., ref. 1, s. 127.

Boží (*Agnus Dei*) s krížom.⁴¹ Ten sa však v miniatúre nenachádza. Vysvetliť to však možno nekvalitným odtlačkom pečate, ktorý mal autor miniatúry k dispozícii.

4.3 Pečať konventu v Šahách (s. 23)

Miniatúra zobrazujúca pečať premonštrátskeho konventu v Šahách (r. 1307) vykazuje oproti originálnej pečati pomerne veľké rozdiely.⁴² Pečať zobrazuje ikonografický výjav Zvestovanie Panny Márie. Teda postavu anjela a P. Márie. Na rozdiel od originálnej pečate sa v miniatúre nenachádza v rukách anjela stuha s nápisom *AVE MARIA*.⁴³ Úplne nesprávne je v miniatúre rozvedená legenda, ktorá vôbec nezodpovedá originálu. V originálnej pečati má podobu: „ S · 9VET · ECC · S · M · D · SAG · IVX · IPVL · ORD · PMOSTR“. Oproti tomu v miniatúre sa nachádza legenda v podobe: „ S. DONU. B U M DE SAAG“.

4.4 Pečať konventu v Lelesi (Obr. 24)

V miniatúre zobrazujúcej pečať premonštrátskeho konventu v Lelesi (r. 1448) sa možno stretnúť s verným prepisom pečatného obrazu pečate.⁴⁴ Oproti originálnej pečati však došlo v prepise legendy k niekoľkým chybám, keď neboli použité skratky slov z originálu, ale rozvedené celé slová.⁴⁵

4.5 I. typ pečate konventu v Hronskom Beňadiku (Obr. 25)

Ide o pomerne vernú kópiu najstaršej pečate benediktínskeho konventu Hronského Beňadiku (r. 1244), zobrazujúcu dvojvežový kostol.⁴⁶ Oproti originálnej pečati chýba sakrálna stavba v miniatúre zvýraznenie murovania (tehiel).⁴⁷ Niekoľko drobných nepresností sa nachádza aj v legende.

4.6 II. typ pečate konventu v Hronskom Beňadiku (Obr. 26)

V 14. storočí vzniklo druhé, mladšie pečatidlo (r. 1386), v ktorom sa už nenachádza sakrálna stavba, ale patrón konventu sv. Benedikt.⁴⁸ Oproti originálnej pečati sa

⁴¹ Pečať publikuje: TAKÁCS, ref. 4, s.67, tab. VIII, č. 24.1. SEDLÁK, ref. 11, č. 16.

⁴² PÉTERFI I., ref. 1, s. 132.

⁴³ Pečať publikuje: HEGEDŮŠ, ref. 36, s. 158. TAKÁCS, ref. 4, s. 66, tab. VIII, č. 23.1. SEDLÁK, ref. 11, č. 23.

⁴⁴ PÉTERFI I., ref. 1, s. 167.

⁴⁵ Pečať publikuje: TAKÁCS, ref. 4, s. 71-72, tab. X, č. 30.1. VRTEE, ref. 31, s. 53.

⁴⁶ PÉTERFI II., ref. 1, s. 376.

⁴⁷ Pečať publikuje: TAKÁCS, ref. 4, s. 62, tab. VI, č. 19.1. MARSINA, ref. 4, tab. XXIV, č. 17.

⁴⁸ PÉTERFI II., ref. 1, s. 39.

v miniatúre vyskytuje niekoľko nepresností. Originálna pečať zobrazuje sv. Benedikta, ktorý v Pavici drží otvorenú knihu a pravú ruku má pozdvihnutú na požehnanie.⁴⁹ V miniatúre má však obidve ruky položené pred sebou. Zápis legendy v miniatúre je pomerne presný.

4.7 III. typ pečate konventu v Hronskom Beňadiku (Obr. 27)

Tretí typ pečate benediktínskeho konventu v Hronskom Beňadiku zobrazený na miniatúre (r. 1480) vznikol v 15. storočí.⁵⁰ Zo všetkých troch typov je ikonograficky najbohatší. Nachádza sa v ňom Madona stojaca na mesiaci s Ježiškom v rukách. Pred ňou kľačí opát kláštora. Miniatúra z Péterfiho diela je veľmi dobrou kópiou originálnej pečate, tak v prepise pečatného obrazu, ako i legendy.⁵¹

V analyzovanom diele sa nachádza ešte ďalších 17 miniatúr konventov a kapitúl z uhorského prostredia. Vzhľadom na priestorové možnosti týmto bezpochyby zaujímavým dielam však nebude venovaná bližšia pozornosť. Snahou bolo zamerat' pozornosť aspoň na miniatúry tých pečatí, ktoré majú priamy vzťah k územia Slovenska. Pre doplnenie však v prílohe pripájam tabuľku, v ktorej je prehľad tých pečatí, o ktorých nebola v práci zmienka.

Na predchádzajúcich riadkoch som sa pokúsil predstaviť aspoň niektoré z množstva zaujímavých miniatúr erbov a pečatí, ktoré sa nachádzajú v diele Karola Péterfiho. Už letmý pohľad na tieto artefakty nám ukázal ich rozdielnu kvalitu, a teda i využiteľnosť pre heraldický a sfragistický výskum. Viaceré z publikovaných prameňov vychádzajú z kvalitne zachovaných predloh a sú skutočne dôveryhodným a plnohodnotne využiteľným prameňom. Na druhej strane je množstvo artefaktov (najmä pečatí), ktoré sa od originálu viac či menej odlišujú. To sa dá vysvetliť najmä nekvalitnou predlohou, či neschopnosťou autora miniatúry túto predlohu dokonale pochopiť a analyzovať. Najkurióznjšiu skupinu tvoria pečate (erby), ktoré vzhľadom na historický vývoj nemohli mať ako predlohu skutočné pramene. Často ide o pozmenenie alebo doplnenie skutočnej pečate o niektoré súčasti, alebo vzácne o úplne vymyslené erby a pečate.

Tieto dielka sa tešili a tešia pomerne veľkému záujmu autorov historických i teologických prác, ktorí ich využívajú ako efektívny ilustračný materiál. V mnohých prípadoch, napriek zjavnej nereálnosti, boli tieto ilustrácie prebraté aj autormi sfragistických a heraldických štúdií. Hoci sa v mnohých prípadoch jedná o pomerne nespoľahlivé pramene, predstavujú i tak zaujímavý exkurz do predstáv a myslenia ich

⁴⁹ Pečať publikuje: TAKÁCS, ref. 4, s. 62, tab. VI, č. 19.2.

⁵⁰ PÉTERFI II., ref. 1, zložka A_{1a}.

⁵¹ Pečať publikuje: TAKÁCS, ref. 4, s. 62-63, tab. VI, č. 19.3.

autorov v 18. storočí. Aj preto si zasluhujú tieto, sfragistickými a heraldickými odborníkmi takmer úplne opomínané, diela našu pozornosť.

Work *Sacra Concilia Ecclesiae Romano-Catholicae in Regno Hungariae...* from the Heraldic and Sphragistic Point of View

In the 18th and 19th century were published several works paying attention to church history. In couple of cases were their part also copper engravings of seals from Hungarian environment. One of the vastest seals and coat of arms image collection can be found in the C. Péterfi work *Sacra concilia...* (1741 – 1742). Together are here published 46 copper engravings. These contain heraldic and sphragistic components. Found can be heraldic compositions, separate copper engravings and seals of personal and institutional character, mainly related to church environment. The largest group is built by seals of Hungarian *loca credibilia*. These sources are viewy amendments of written word but they are also historical source. Their information value is not equal. That is the reason why is necessary to analyse individual images and do critique evaluation to find out extent in that these images correspondent with original sources and are authentically. Presumably several from these published sources never existed or were considerable modified. Consequently are they rather proof of phantasm and ambitions of 18th century authors than source of auxiliary historical sciences.

OBRAZOVÉ PRÍLOHY

Obr. 1 Kompozícia s pečaťou Ostrihomskej kapituly

Obr. 2 Kompozícia s erbom Uhorského kráľovstva

Obr. 3 Vlys s erbmi Uhorského a Českého kráľovstva

Obr. 4 Erb kardinála Gentilisa

Obr. 5 Erb arcibiskupa J. Kanižaia

Obr. 6 Erb arcibiskupa J. Matinuzziho

Obr. 7 Erby biskupa J. Stibora

Obr. 8 Erb arcibiskupa J. Kanižaia

Obr. 9 Erb arcibiskupa Ondreja

Obr. 10 Erb Budínskej univerzity

Obr. 11 Pečať biskupa Róberta

Obr. 12 Pečať biskupa Štefana

Obr. 13 Pečať biskupa – elekta Jakuba

Obr. 14 Pečať kardinála Š. Bánchu

Obr. 15 Pečať arcibiskupa Benedikta

Obr. 16 Pečať opáta L. Cudara (?)

Obr. 17 Pečať biskupa U. Dóciho

Obr. 18 Pečať kardinála T. Bakóca

Obr. 19 Pečať prepošta Akusa

Obr. 20 Pečať J. Huňadiho

Obr. 21 II. typ pečate Ostrihomskej kapituly

Obr. 22 Pečať konventu v Jasove

Obr. 23 Pečať konventu v Šahách

Obr. 24 Pečať konventu v Lelesi

Obr. 25 I. typ pečate konventu v Hronskom Beňadiku

Obr. 26 II. typ pečate konventu

v Hronskom Beňadiku

Obr. 27 III. typ pečate konventu

v Hronskom Beňadiku

Obr. 1

Obr. 2

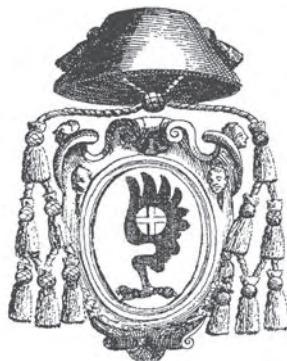
Obr. 3

Obr. 4

Obr. 5

Obr. 6

Obr. 7

Obr. 8

Obr. 9

Obr. 10

Obr. 11

Obr. 12

Obr. 13

Obr. 14

Obr. 15

Obr. 16

Obr. 17

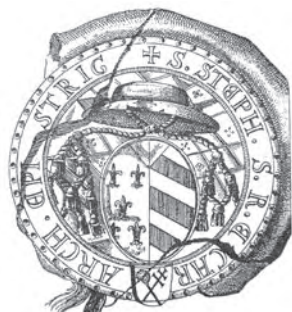
Obr. 18

Obr. 19

Obr. 20

Obr. 21

Obr. 22

Obr. 23

Obr. 24

Obr. 25

Obr. 26

Obr. 27

PRÍLOHY

Tabuľka nepublikovaných miniatúr pečatí konventov a kapitúl v Uhorsku

Názov inštitúcie	Typ pečate	Zasvätenie	Rok	Lokalizácia
Benedikt. konvent v Panonhalme	I. typ (?)	Sv. Martin	r. 1290	zv. I, s. 176
Kapitula v Castri Ferei (Vašvár)	I. typ	Najsv. Spasiteľ, Sv. Michal	r. 1291	zv. I, s. 212
Benedikt. konvent v Kapornaku	I. typ	Najsv. Spasiteľ	r. 1292	zv. II, s. 219
Kapitula v Záhrebe	III. typ	Sv. Štefan, uhorský kráľ	r. 1297	zv. I, zložka F1a
Kapitula v Sibenici			r. 1324	zv. I, s. 182
Kapitula johanitov v Stol. Belehrade	I. typ	Sv. Štefan, uhorský kráľ	r. 1332	zv. I, s. 40
Kapitula v Kaloči	I. typ	Sv. Pavol	r. 1338	zv. II, s. 635
Benedikt. konvent v Zalváre	I. typ	Sv. Adrián	r. 1339	zv. I, s. 189
Benedikt. konvent v Šomode	I. typ	Sv. Egídius	r. 1390	zv. II, s. 393
Kapitula vo Vespríme	III. typ	Sv. Michal	r. 1410	zv. I, s. 234
Benedikt. konvent v Kapornaku	II. typ	Najsv. Spasiteľa	r. 1433	zv. I, s. 53
Kapitula v Jágri	III. typ	Sv. Ján, evanjelista	r. 1438	zv. I, s. 178
Kapitula vo Vacove	III. typ	Bl. Panna Mária	r. 1457	zv. I, s. 82
Benedikt. konvent v Sentre	I. typ	Sv. Štefan, uhorský kráľ	r. 1470	zv. II, s. 190
Kapitula v Budíne	I. typ	Sv. Peter	r. 1473	zv. I, s. 91
Kapitula v Bosne	I. typ	Sv. Peter	r. 1476	zv. I, s. 149
Kapitula v Stoličnom Belehrade	I. typ	Bl. Panna Mária	r. 1477	zv. I, s. 52

Autori príspevkov

MAREK BABIC

Filozofická fakulta, Katolícka univerzita v Ružomberku

ALENA FERIANCOVÁ

Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

MIROSLAV GLEJTEK

Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

MARTIN HETÉNYI – PETER IVANIČ – ZVONKO TANESKI

Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

PETER CHRASTINA

Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

ANNA JAGOŠOVÁ

Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

EMANUEL JIRKAL

Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

ADRIANA KIČKOVÁ

Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

MARTINA KOTLÍKOVÁ

Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

ZUZANA LOPATKOVÁ

Filozofická fakulta, Trnavská univerzita, Trnava

KAREL MARÁZ

Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

MÁRIA PETROVIČOVÁ

Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

KATARÍNA RÁCOVÁ

Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

LADISLAV RUMAN

Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

MILOSLAV SZABÓ

Zentrum für Antisemitismusforschung, Technische Universität, Berlin

MIROSLAV ŠEPTÁK

Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, Praha

TOMÁŠ TANDLICH

Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

PETER ZUBKO

Teologická fakulta, Katolícka Univerzita, Ružomberok

**Prameň – jeho funkcia, význam, interpretácia
a limity v historickom výskume**

Zostavovatelia

Mgr. Alena Feriancová, PhD.

Mgr. Ing. Miroslav Glejtek

Anglický preklad

Mgr. Alena Feriancová, PhD.

Sadzba a grafická úprava

Ing. Dušan Neubauer

Vydavateľ

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra

www.ukf.sk

Náklad: 120 ks

Vydanie: prvé

Rok vydania: 2010

ISBN 978-80-8094-587-9

EAN 9788080945879